

Samuel Wells

Hoe
zullen
we
leven?

Christelijke kijk op
actuele thema's

Hoe zullen we leven?

Een christelijke kijk op
actuele thema's

Samuel Wells

Vertaald door Carola van der Kruk-de Boer

Boekencentrum

Woord vooraf

Zonder al te veel vooruit te plannen, ben ik pastor, theoloog, predikant, auteur, leidinggevende en presentator geworden. Die zes identiteiten komen samen in dit boek. Dit boek brengt 25 onderwerpen ter sprake waarvan ik vind dat de kerk er een visie op moet hebben – een visie die meer inhoudt dan alleen: ‘De dingen moeten blijven zoals ze altijd al waren’, ‘Onze regering zou meer moeten doen’, of: ‘We moeten terugkeren naar wat de Bijbel werkelijk zegt.’ In plaats van te wachten totdat ‘de kerk’ zich uitspreekt over dit soort onderwerpen, leek het me van meer initiatief getuigen als ik – in alle bescheidenheid – mijn eigen gedachten hierover zou delen.

Ik ben alle vrienden die mijn onjuiste ideeën hebben verbeterd en me hebben gestimuleerd om mijn woorden in deze korte bijdragen steeds goed te doordenken, enorm dankbaar. Ik noem hier de namen van Anna Rowlands, Ellen Davis, Michael Goldman, Luke Bretherton, Robert Pfeiffer, Stanley Hauerwas, Fiona MacMillan, Ali Lyon, Jerome Berryman, John Kiess, Ana Kiess, Jo Bailey Wells, Caroline Worsfold, Mindy Makant, Rebekah Eklund, Clare Herbert, Charis Geoghegan, David Warbrick, John Inge en David Trelawny-Ross. Mijn dank gaat ook uit naar mijn collega-voorgangers en musici Richard Carter, Katherine Hedderly, Jonathan Evens, Will Morris, Alastair McKay, Andrew Earis en Tom Williams. Zij creëerden de pastorale en liturgische context waarbinnen veel van deze korte reflecties het licht zagen.

De bijdrage met de titel ‘Pensioen’ is in bijna identieke bewoordingen verschenen in Martyn Percy’s *The Bright Field. Meditations and Reflections for Ordinary Time*¹, onder de titel ‘Time to

Go: Ascension'. Een kortere versie van de bijdrage over 'Rouw- (verwerking)' verscheen als 'All Souls' in dezelfde bundel (pag. 238-240).

Op een avond, nu 25 jaar geleden, voerde ik in Dakar een discussie met een vriend van mij. Ik denk dat het de beste discussie was die ik ooit heb gehad; niet omdat ik won (daar zijn we het waarschijnlijk nog steeds niet over eens) of omdat onze discussie zo helder of welbespraakt was (want dat was niet zo), maar omdat ik als ik erop terugkijk blij ben dat we allebei de moeite namen om zo lang en openlijk met elkaar de strijd aan te gaan. Oppervlakkig gezien ging onze woordenwisseling over geloof en preken, en vooral om de vraag wanneer je niet moest zeggen wat je echt dacht. Maar toen we vier uur verder waren en het ondertussen al nacht was geworden, werd duidelijk dat onze woordenstrijd in dat zweterige Sengalese restaurant over veel meer ging dan dat. Het ging over twee jonge mannen die met elkaar vochten als twee leeuwenwelpen. Het ging over twee levens die twee verschillende kanten uit gingen. Het mijne heeft zich ontwikkeld in de richting van de eerste zin waarmee dit woord vooraf begon. Het zijne werd gestempeld door zijn roeping om een benedictijns monnik te worden. In veel opzichten voeren we nog steeds dezelfde discussie. En ik denk dat dat altijd wel zo zal blijven. Dit boek is opgedragen aan deze vriend, in het vertrouwen dat vriendschap het dichtst komt bij wat er in Gods hart leeft.

Inleiding

Je bent op bezoek bij je broer en zit bij hem in de keuken. Het is er stil. Behalve je broer is er niemand thuis. Jullie zitten samen aan tafel, met een kop koffie in de hand. Je broer heeft je een koekje, een gebakje, en suiker voor in je koffie aangeboden – alles om de façade van gastvrijheid overeind te houden en het gesprek waarvan het een keer moet komen, zo lang mogelijk uit te stellen. Uiteindelijk leg je je hand op zijn schouder. Heel even maar, omdat je er niet zo van houdt om genegenheid te tonen. Dan zeg je, zo vriendelijk en geduldig als je maar kunt: ‘*Wat is er aan de hand?*’

Je kunt zien dat hij worstelt met zijn emoties, niet gewend om zo vertrouwelijk met jou te zijn. Hij durft zijn mond bijna niet open te doen omdat hij bang is om dan in snikken uit te barsten en zichzelf niet meer in de hand te hebben. Hij drukt een vuist tegen zijn wang en staart voor zich uit tot hij uiteindelijk in staat is om een paar woorden over zijn lippen te laten komen. ‘Ik blijf mezelf maar afvragen: waarom?’ En dan wordt alles je ineens duidelijk, als een donderslag bij heldere hemel. Alles waar hij de afgelopen tien jaar mee heeft geworsteld. Ineens snap je de woede-uitbarstingen waarbij jij er altijd voor zorgt dat je niet te dicht in de buurt bent. Zijn schuldgevoel op de momenten dat hij zich wanhopig afvraagt of hij al deze ellende op een bepaalde manier over zichzelf heeft afgeroepen. Zijn geloofsstrijd op de ogenblikken dat hij geen idee heeft wat het doel is van alles wat er gebeurt. De depressie die ertoe leidt dat hij nergens meer de zin van inziet. En de geleidelijke verlamming, een gevoel van machteloosheid waardoor hij zichzelf als een slachtoffer ziet en hij niet in staat is om plannen te maken of zichzelf weer bij elkaar te rapen.

Je hebt geen idee wat je moet zeggen. Het enige wat je uitbrengt is: 'Ik ben hier, ik ben er voor je. Dit gaat over. En zelfs als dat niet zo is, laat ik je niet in de steek.' Vanbinnen ben je wanhopig op zoek naar woorden waarmee je hem kunt troosten. En dan, terwijl je blik over het plafond dwaalt, op zoek naar een teken van hoop, blijven je ogen nieuwsgierig steken op een stapel papieren boven op een keukenkastje. Hoewel je niet van onderwerp wilt veranderen, wil je het toch weten en vraag je: 'Wat zijn dat voor papieren?'

Je broer is zichtbaar blij dat de aandacht even van zijn problemen is afgeleid en antwoordt: 'Ik denk dat het een manuscript is voor een boek, of zoiets. Ik heb mezelf er nooit toe kunnen zetten om het te lezen. Het is geschreven in een ouderwets handschrift.' Je klimt op een stoel en pakt de papieren van het kastje. Samen bladeren jullie erdoorheen en ontcijferen jullie een verhaal – een verhaal over jullie voorouders.

Je wordt er helemaal door gegrepen. Dit oude verhaal zet alle ellende van je broer in een bepaald perspectief. Maar dat is niet alles: de twee verhalen – het levensverhaal van je broer en dit oude verhaal – vertonen een hoop overeenkomsten. Dit oude manuscript vertelt over een gezin dat is ontsnapt aan vervolging en ervan overtuigd is dat het op weg is naar vrijheid, maar uiteindelijk toch weer in de val wordt gelokt. De mensen in dit verhaal voelen precies dezelfde dingen als je broer voelt. Ze zijn kwaad en voelen zich schuldig. Ze vragen zich af: 'Waarom?' Ze raken in een diepe depressie. Ze zijn door twijfels overmand. En ze hebben hetzelfde gevoel van geleidelijke verlamming en machteloosheid. Een groot deel van het manuscript gaat niet over de onderdrukking die ze achter zich hebben gelaten of de vrijheid waarnaar ze op zoek zijn – het gaat over de gesprekken die ze voerden en de ontdekkingen die ze deden toen ze opnieuw door problemen werden overvallen.

Dan borrelt er ineens een idee in je op. Je zegt: 'Waarom ga je de komende paar maanden niet met dit manuscript aan de slag, zodat je er een boek van kunt maken? Volgens mij zijn het drie of vier verschillende verhalen, maar we kunnen proberen om er één verhaal van te maken. Ik heb zomaar het idee dat je door met dit

verhaal bezig te zijn – dit oude verhaal over onze voorgeschiedenis – ook een manier kunt vinden om je eigen verhaal in kaart te brengen.’

Wat ik hier beschrijf vertoont overeenkomsten met hoe de Bijbel voor het eerst op schrift is gesteld. Israël was in Babel, in ballingschap, gevangengenomen en verbannen door de Chaldeeën en meer dan 1.500 kilometer naar het oosten gebracht. Het volk was boos, voelde zich schuldig, terneergeslagen, wanhopig, verlamd, machteloos en twijfelde aan zijn bestaan. Net als je broer in de keuken. Wat Israël toen deed? Net als je broer met het manuscript probeerde het volk verhalen die hun voorouders zo’n duizend jaar eerder hadden meegemaakt en die de mensen zich nog, zo goed en zo kwaad als het ging, herinnerden bij elkaar te sprokkelen. Verhalen over slavernij, vluchten en vrijheid. Maar het belangrijkste waren de verhalen die de kern vormden van al die herinneringen: de verhalen over de tijd dat het volk rondtrok door de woestijn, toen de mensen zich de slavernij nog heel goed konden herinneren en de echte vrijheid nog in het verschiet lag. Deze verhalen waren cruciaal voor de Israëlieten in Babel, omdat zij zich op deze plek net zo voelden als de Israëlieten in de woestijn – eenzaam en verlaten. Dat gevoel herkennen we misschien wel: dit gevoel treffen we bij veel vluchtelingen aan – ze zijn ontsnapt aan een oorlogssituatie, maar hebben nog geen plek waar ze zich echt thuis kunnen voelen. De ballingen in Babel schreven de geschiedenis van hun volksgenoten in de woestijn op, omdat die belangrijke lessen bevatten voor hun eigen situatie en hun toekomst. Net als je broer in de keuken vroegen ze: ‘Waarom?’ Maar achter dat ‘waarom’ lag een mengeling van verdriet, verbijstering en een dringende behoefte om iets te doen. Hieruit ontstond de aanzet tot wat we nu het Oude Testament noemen.

In Numeri 11 lezen we dat de Israëlieten verdwaald zijn in de woestijn, overgeleverd aan gevoelens vol heimwee naar vroeger en hunkerend naar smakelijk voedsel. God heeft hun een dagelijkse voorraad manna gegeven waarmee ze hun honger kunnen stillen. Maar ze hebben genoeg van het manna. ‘Weet je nog hoe het in Egypte was?’ zeggen ze tegen elkaar, terwijl ze de slavernij,

de wreedheden en de angst die ze daar gekend hebben, vergeten. ‘Daar hadden we vlees, vis, komkommers, meloenen, prei, uien en knoflook.’ Met andere woorden: ‘We hadden er vlees, groente, kruiden, voorgerechten, nagerechten – alles wat ons hart begeerde.’ Ze worden overspoeld door lichamelijke verlangens, zelfmedelijden en hebzucht: de dingen die je in hun greep kunnen krijgen als je tijdens je reis geen idee meer hebt waar je naartoe moet. God wordt kwaad. Deze begeerte, dit zelfmedelijden en deze hebzucht laten zien dat de Israëlieten zijn vergeten waar ze vandaan komen, dat ze ondankbaar zijn voor wat God voor hen heeft gedaan en dat ze te klein denken over hun roeping.

Mozes ligt ook dwars, maar dan om een andere reden. Hij staat onder hoogspanning. Hij gaat gebukt onder verantwoordelijkheden, impopulariteit, teleurstelling, mislukkingen en een gebrek aan waardering. Je zou kunnen zeggen dat hij zijn eigen miniballingschap meemaakt. Het volk is ongelooflijk veeleisend – en dat neemt hij niet *hen* kwalijk, maar *God*. Hij is net een driftig kind dat zijn zin niet krijgt en tegen God zegt: ‘Ik ben helemaal klaar met dat hele Israël-verbond-en-de-woestijn-gedoe, wat mij betreft maakt U me nu meteen dood. Ik ben het zat.’ Je ziet hem als het ware naar buiten stuiven en je hoort de deur met een klap dichtslaan.

God antwoordt op een heel praktische manier. Je kunt je afvragen waarom Mozes denkt dat hij overal verantwoordelijk voor is. Hij wil alles tegelijk, maar dat is onmogelijk: als je jezelf als onmisbaar beschouwt, moet je ook niet klagen als je last krijgt van een burn-out. God stelt zeventig oudsten aan en vervult hen met de heilige Geest, net als Mozes. En dan, in het laatste deel van het verhaal, zien we dat Mozes zijn lesje heeft geleerd. Jozua komt bij hem klagen dat er twee mannen zijn die zich als oudsten gedragen terwijl ze niet bij de zeventig horen. Mozes erkent dat niet hij, maar God alle macht heeft, en dat God net zo goed door deze andere mensen kan werken als door de officiële oudsten van het volk. En dat hij, Mozes, alle hulp kan gebruiken. In dit hoofdstuk krijgt Mozes een flink lesje in nederigheid, dat resulteert in een veel duurzamere vorm van leiderschap, waarin hij meer samenwerkt met anderen.

Het is een prachtig en levendig verhaal vol menselijkheid, humor, hoogmoed en nederigheid. Maar het leert Israël in de ballingschap ook een paar eenvoudige en niet mis te verstane lessen. Les één is: *houd oog voor het langetermijnperspectief* – koester goede herinneringen, zodat plotseling opkomende lichamelijke begeerten en een egocentrische houding er niet voor kunnen zorgen dat je de dankbaarheid naar, het geloof in en de hoop op God verliest. Les twee is: *probeer alles in het juiste perspectief te zien* – probeer jezelf niet zo onmisbaar en belangrijk te vinden dat je uiteindelijk gaat denken dat je alles zelf moet doen en dat jij de enige bent die anderen kan redden. Les drie: *laat God jou een onderdeel van een team maken* – wees dankbaar voor collega's, vrienden en partners, en geniet van de mogelijkheid om samen God te dienen en in zijn koninkrijk aan het werk te gaan. Les vier: *voorkom dat je je eigen geloof en de geloofsgemeenschap waartoe je behoort, gaat zien als jouw eigen 'rijk'* – het draait niet om jou. God zal zorgen dat Gods werk voortgang boekt op de manier die God zelf wil. Het is niet aan jou om te beslissen hoe God spreekt en door wie Hij spreekt. Deze vier woestijnlessen leerde Israël tijdens de ballingschap uit dit hoofdstuk. En deze vier lessen bewaarden de Israëlieten een aantal jaar later, op hun weg terug uit die ballingschap, in hun hart.

Deze vier lessen vormen ook het hart van het christelijk geloof. Les één, het grote verhaal, noemen wij de Bijbel. Les twee, de kern van het verhaal, noemen wij Jezus. Les drie, het idee dat we er niet alleen voor staan, noemen we de kerk. En les vier, de manier waarop God ons steeds weer blijft verrassen, noemen we het koninkrijk. De reden dat we Numeri nog altijd lezen, is dat dit bijbelboek ons het hart van ons geloof laat zien.

We gaan nog even terug naar het huis van je broer. Je zit naast hem aan zijn keukentafel. Hij maakt een periode van ballingschap door – hij voelt zich kwaad, vol spijt, verward, machteloos. Misschien herinnert hij zich op een bepaald moment wel een periode in zijn leven dat hij ook in een woestijn was, en ontdekt hij weer welke lessen hij toen geleerd heeft. En misschien praten jullie wel over wat de Israëlieten leerden toen zij in de woestijn waren. Misschien kan hij zich identificeren met het volk, hun

begeerten, hun verlangen naar iets wat hun lichaam tevreden kon stellen. Misschien identificeert hij zich ook juist wel met Mozes, die zich overweldigd voelde en egocentrisch was, en alleen maar oog had voor zijn eigen stressniveau. Misschien moet je broer te horen krijgen dat hij er niet alleen voor staat, dat God zijn heilige Geest ook op andere mensen heeft uitgestort, misschien zelfs wel op zeventig anderen, die de last samen met hem kunnen dragen en samen met hem door de woestijn kunnen trekken, tot de reis voorbij is. En het kan zelfs zo zijn dat je broer iets zal ontvangen uit een bron die hij nooit eerder serieus heeft genomen of misschien zelfs nooit eerder heeft opgemerkt.

Dit boek is geschreven voor mensen die zichzelf op dit moment in de woestijn bevinden – de woestijn van het leven in deze complexe wereld, de woestijn die talloze vragen oproept over hoe ze het moeten bolwerken in dit veeleisende leven, de woestijn waarin ze worden geconfronteerd met hun eigen sterfelijkheid. Het is geschreven voor mensen die daar in die keuken zitten en nauwelijks een woord kunnen uitbrengen omdat ze bang zijn dat ze hun tranen straks niet meer kunnen bedwingen. Het vertelt een verhaal over de vele zegeningen die God heeft gegeven, de vrienden en medereizigers die God stuurt, en de manier waarop God redding kan brengen door middel van mensen die over het algemeen niet worden opgemerkt. Het is geschreven vanuit de overtuiging dat de Israëlieten in de ballingschap terugblikten op de momenten waarop God aanwezig was geweest in de woestijn, misschien zelfs wel tastbaarder dan ooit daarna in het beloofde land. Dit boek roept jou als lezer op: Verlies nooit het zicht op het geluk dat God voor je heeft weggelegd, hoe moeilijk het ook is om dit nu te zien. Vind jouw eigen verhaal in Gods verhaal. En ontdek voor wie de Bijbel is geschreven: voor jou!

Dit boek bestaat uit drie delen, elk met een eigen toonzetting. Deel I, 'De wereld', geeft enkele handvatten om de belangrijkste kwesties onder ogen te zien die momenteel het wereldnieuws bepalen. Het gaat dan om onderwerpen als moslimterrorisme, klimaatverandering en (im)migratie. De toon van de tekst in dit deel is vooral onderzoekend en verklarend, met een open oog voor de breedte van de vragen die deze onderwerpen kunnen

oproepen en tegelijkertijd ook zoekend naar plekken daarbinnen waarin een christen zijn identiteit, hoop en een vaste overtuiging kan vinden.

Deel II, 'Ons leven', staat stil bij een aantal gebieden waarbij van christenen wordt gevraagd om zorgvuldig na te denken voorbij de traditionele labels, partijpolitieke opvattingen en gepolariseerde overtuigingen. Sommige onderwerpen, zoals het gezin en LHBT-kwesties krijgen een grote – misschien wel een te grote – plaats in het publieke debat; terwijl andere, zoals obesitas en huiselijk geweld, eigenlijk veel te weinig aandacht krijgen. In dit tweede deel is de toon voornamelijk pastoraal – ontstaan vanuit de pastorale gesprekken die ik in de loop der jaren over deze onderwerpen heb gevoerd met vele mensen die met hun grote vragen bij mij kwamen.

Deel III, 'Onze sterfelijkheid', is meer gepassioneerd van toon, omdat het onze existentiële angsten aanroert rondom thema's als dementie, schaamte, rouw en dood. Als de onderwerpen van deel twee kunnen worden gesitueerd in de studeerkamer van de pastor, kunnen de onderwerpen van deel drie worden gelokaliseerd aan een ziekenhuisbed. Je zou kunnen zeggen dat het boek start in het hoofd, overgaat naar het hart en eindigt in de ingewanden. En die volgorde is met opzet zo gekozen: iemand wiens vertrouwen in het eerste deel is gewonnen en wiens emoties zijn aangesproken in deel twee, staat er wellicht voor open om zijn hele wezen te laten aanraken door het derde deel.

Dit boek bevat geen theologie die zich simpelweg op een bijbeltekst richt om daarin onmiddellijk geschikte antwoorden te vinden op de urgente vragen die vandaag de dag spelen. De theologie in dit boek komt juist voort uit de verbeelding die gevormd is door de Schrift, die geloofwaardige nieuwe manieren van denken zoekt waar gesprekken zijn stilgevallen en die verwacht dat God zich bekendmaakt in perioden van worsteling en verslagenheid. Dit boek wil zeker niet het laatste woord hebben ten aanzien van elk onderwerp, maar biedt misschien wel een nieuw woord in een soms vastgelopen gesprek. Als er sprake is van een rode draad die door dit boek heen loopt, dan is het wel dat God steeds veel dichterbij ons is in onze tijden van worsteling dan in

tijden van overvloed. Dit boek wil dan ook bijdragen aan geloofsvernieuwing, wil inzicht bieden en aanzetten tot weloverwogen handelen. En het is bedoeld om samen met anderen te lezen, want niemand is in staat om alleen het hoofd te bieden aan de onderwerpen die hier worden beschreven.

Maatschappelijke ontwikkelingen stellen ons, christenen, meer dan ooit voor moeilijke vragen. Welke positie moeten we innemen als het bijvoorbeeld om vluchtelingen of hulp bij zelfdoding gaat? En belangrijker: hoe blijven we ons onderscheiden met een aanstekelijke levensstijl? Samuel Wells benadert in dit boek allerlei actuele vragen in het licht van christelijke hoop en wijsheid, om ons zo bij te staan in het zoeken naar de goede reactie.

In drie rubrieken: de wereld, ons leven en onze sterfelijkheid, behandelt hij een keur aan onderwerpen, waaronder religieus extremisme, ecologie, sociale media, seksuele geaardheid, obesitas, dementie en hulp bij zelfdoding.

Dit opvallende en bijzonder wijze boek legt een verbinding tussen de theologie en ons menselijke bestaan in een lijdende wereld.

Samuel Wells is theoloog, priester in de Church of England en gasthoogleraar Christelijke ethiek aan het Londense King's College. Als schrijver heeft hij vele boeken op zijn naam staan.

NUR 700

